

6. ДЕМОГРАФІЯ, ЕКОНОМІКА ПРАЦІ, СОЦІАЛЬНА ЕКОНОМІКА І ПОЛІТИКА

УДК 336.22

Бондаренко Л.Ф.

викладач вищої категорії,
Кременчуцький льотний коледж
Національного авіаційного університету

Водолазська Н.В.

викладач вищої категорії,
Кременчуцький льотний коледж
Національного авіаційного університету

Бондарець О.М.

викладач вищої категорії,
Кременчуцький льотний коледж
Національного авіаційного університету

ПОДАТКОВА ЗНИЖКА З ПДФО: СУТНІСТЬ ТА НЮАНСИ ЗАСТОСУВАННЯ

У статті узагальнено досвід інших країн стосовно прибуткового податку. Досліджено його значення в регулюванні соціально-економічних процесів. Проаналізовано сутність податкової знижки з ПДФО. Розглянуті позитивні аспекти її застосування, а також виявлені недосконалості українського законодавства стосовно надання податкової знижки. На основі ідентифікації проблем з даного питання надано пропозиції щодо підвищення ефективності регулюючої та соціальної функції податків.

Ключові слова: прибутковий податок, податок на доходи фізичних осіб, податкова знижка, податкова пільга, заробітна плата.

Постановка проблеми. Податки, традиційно, розглядаються як механізм реалізації фіскальної функції, але їх роль більш різноманітна. У зв'язку з цим набуває актуальності питання надання податкової знижки, яка є інструментом соціальної та податкової політики держави, спрямованої на регулювання та стимулювання певних напрямів витрат платників податків. Міжнародна практика свідчить, що більшість розвинутих країн передбачає в податковому законодавстві пільги чи знижки щодо прибуткового податку. В Україні вже 15 років існує відшкодування з ПДФО, але й досі залишається дискусійним питання сутності податкової знижки та окремих моментів її застосування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню адміністрування, розрахунку, обліку податку на доходи фізичних осіб присвячені роботи вітчизняних науковців і практиків таких, як Гега П.Т., Доля Л.М., Задорожня Л.А., Юрчишена Л.В. тощо, але окремого дослідження сутності податкової знижки та нюансів її застосування не проводилось.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження сутності податкової знижки з податку на доходи

фізичних осіб і аналіз окремих нюансів її застосування.

Виклад основного матеріалу. Індивідуальний прибутковий податок займає вагомe місце в структурі податкової системи будь-якої країни. Це зумовлено його чималою фіскальною значущістю та здатністю виступати ефективним податковим інструментом регулювання соціально-економічних процесів.

За даними статистичного збірника «Taxation Trends in the European Union» питома вага індивідуального прибуткового податку у ВВП країн Європейського Союзу за 2016 р. становить 9,3% [1, с. 158]. Частка даного податку у ВВП для різних типів економічних моделей є різною. В європейських країнах із ліберальною моделлю частка індивідуального прибуткового податку у ВВП становить: 9,1% у Великобританії, 7,5% в Ірландії, 14,1% в Ісландії. У країнах із соціальною економічною моделлю спостерігається широкий діапазон: від 7,2% в Нідерландах, 15,7% у Швеції до 26,0% у Данії. У інших країнах ЄС цей індикатор становить від 8,7% у Франції до 12,2% у Бельгії. Проте в країнах Центральної та Східної Європи цей показник значно нижчий: 3,3% у Словаччині, 4,8% у Польщі, 4,0–6,4% у країнах Балтії (рис. 1).

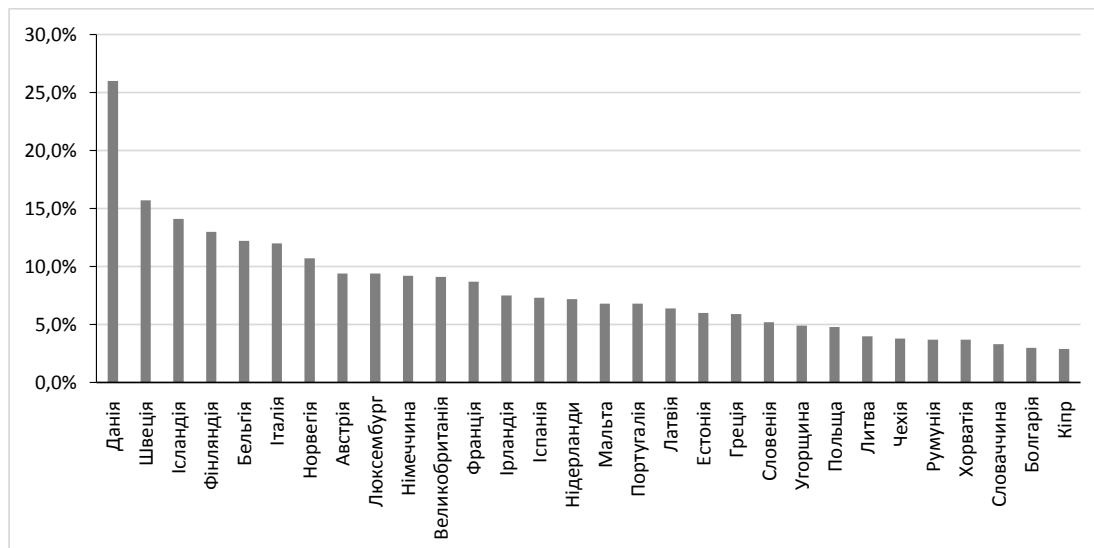

Рис. 1. Частка індивідуального прибуткового податку у ВВП різних країн за 2016 р.

Джерело: власна розробка авторів за даними [1]

Прибутковий податок в Україні трансформований у податок на доходи фізичних осіб (далі – ПДФО), який став одним із суттєвіших фіскальних надходжень і важелів регулятивної політики. Питома вага ПДФО у валовому внутрішньому продукті збільшилася з 4,6% у 2011 р. до 5,8% у 2016 р. [2].

Через ПДФО реалізується зв'язок громадян-платників з державою (в особі фіскальних органів) і місцевими органами самоврядування, тим самим вони стають причетними до формування доходів бюджету [3, с. 216].

Не можна не зважати на те, що в сучасних умовах глобалізаційних процесів також змінюються підходи до оподаткування в контексті посилення податкової конкуренції між державами. Це зумовлює значний інтерес до вивчення регулятивної ефективності ПДФО як складного фіскального механізму в системі публічних фінансів [4, с. 15].

Однією із соціальних складових при визначенні ПДФО є податкова знижка. Згідно з пп. 14.1.170. п. 14.1 ст. 14 Податкового кодексу України (далі – ПКУ) податкова знижка для фізичних осіб, які не є суб'єктами господарювання, – документально підтверджена сума (вартість) витрат платника податку – резидента у зв'язку з придбанням товарів (робіт, послуг) у резидентів – фізичних або юридичних осіб протягом звітного року, на яку дозволяється зменшення його загального річного оподаткованого доходу, одержаного за наслідками такого звітного року у вигляді заробітної плати, у випадках, визначених цим Кодексом [5].

Сутність застосування податкової знижки полягає у перегляді бази оподаткування, з якої утримується податок. Базу, що оподатковується, зменшують на суму витрат, дозволених для включення до податкової знижки. В результаті фізичній особі повертають різницю між податком, який фактично утриманий із його зарплати протягом року, і розрахованою сумою податку, отриманою після вирахування витрат (рис. 2).

Даний механізму розрахунку породив дискусійні питання серед науковців та практиків щодо сутності цього поняття.

В науково-практичних коментарях до ст. 166 ПКУ дуже часто податкова знижка розглядається як різновид пільг, якими може скористатись платник податку на доходи фізичних осіб. Для того, щоб з'ясувати сутність цього терміну, дослідимо поняття податкової пільги.

Згідно з п. 30.1 ст. 30 Податкового кодексу України податкова пільга – передбачене податковим та митним законодавством звільнення платника податків від обов'язку щодо нарахування та сплати податку та збору, сплата ним податку та збору в меншому розмірі за наявності підстав, визначених пунктом 30.2 цієї статті [5].

Відповідно до п. 30.2 ст. 30 ПКУ підставами для надання податкових пільг є особливості, що характеризують певну групу платників податків, вид їх діяльності, об'єкт оподаткування або характер та суспільне значення здійснюваних ними витрат.

В п. 30.9. ст. 30 ПКУ наведені механізми застосування податкових пільг (рис. 3).

Аналізуючи запропоновані механізми надання податкових пільг можна стверджувати, що при застосуванні податкової знижки з ПДФО після нарахування податку на доходи фізичних осіб відбувається зменшення податкового зобов'язання, що відповідає підпункту «б» п. 30.9 ст. 30 ПКУ.

У навчальному посібнику з податкового права Гега П.Т. та Доля Л.М. здійснили групування пільг за їх впливом на окремі елементи структури податку (об'єкт оподаткування, податкова база, ставка податку) (табл. 1).

Враховуючи, що податкова знижка скорочує податкову базу нарахування ПДФО шляхом збільшення видатків, отже, вона відноситься до другої групи пільг за наведеною класифікацією. Податкове законодавство України не визначає податкову знижку як пільгу, але за

Рис. 2. Алгоритм розрахунку податкової знижки з ПДФО

Джерело: власна розробка авторів за даними

Рис. 3. Механізми застосування податкових пільг

Джерело: власна розробка авторів за даними [5]

Таблиця 1

Групи податкових пільг

№ з/п	Назва групи	Елемент структури податку, на який впливає пільга	Сутність групи пільг
1.	Вилучення	Об'єкт оподаткування	Спрямовані на виключення окремих об'єктів оподаткування з оподаткованого доходу
2.	Знижки	Видатки платника податків	Спрямовані на скорочення податкової бази шляхом збільшення витрат/видатків
3.	Податкові кредити	Обчислена сума податку	Спрямовані на зменшення податкової ставки або податкового окладу. Об'єкт впливу – розрахована сума податку, а не доходи або витрати/видатки платника

Джерело: власна розробка авторів за даними [6]

своєю сутністю вона такою є.

Найбільш поширено представлення, що пільга спрямована на об'єкт оподаткування. Згідно з таким представленням пільга полягає у виведенні з-під оподаткування окремих об'єктів оподаткування. Така пільга існує стосовно ПДВ (ст. 197 ПКУ), акцизного податку (ст. 229 ПКУ) та податку на прибуток підприємств (ст. 142 ПКУ), але слід звернути увагу, що ні в одній з названих статей прямо не сказано, що вони встановлюють пільги, а використовуються звороти: «звільнення», «особливості оподаткування» тощо. Взагалі термін «пільги» згадується в ПКУ тільки в ст. 30, де надається його тлумачення, в ст. 169 стосовно податкових соціальних пільг з ПДФО та в ст. 281 та ст. 282 щодо земельного податку.

Отже, та обставина, що українське податкове законодавство не визначає податкову знижку як пільгу, не є беззастережною підставою для її невиключення в категорію пільг.

Дискусійним є й сам перелік витрат, допустимих для включення до податкової знижки, наведений в п. 166.3 ст. 166 ПКУ.

Найбільш популярною на даний момент є податкова знижка, надана згідно з пп. 166.3.3 п. 166.3 ст. 166 ПКУ у зв'язку з компенсацією вартості здобуття середньої професійної або вищої освіти самого платника податку або його родича першого ступеня споріднення. Слід зазначити, що з 01.01.2017 р. законодавчо скасовано ряд обмежень щодо:

- суми коштів та навчального періоду, за який здійснюється оплата (до врахування беруться лише фактично понесені платником податку витрати);
- отримання заробітної плати в особи, плату за навчання якої здійснював член сім'ї першого ступеня споріднення;
- граничної суми витрат, яка може бути включена до знижки.

Це свідчить про прогресивні тенденції щодо стимулювання прагнення до підвищення рівня освіти і підтримку професійного становлення молоді, але цей інструмент не враховує необхідність постійного підвищення кваліфікації працівника (протягом усього життя). Попередня версія Податкового кодексу стосовно даної знижки містила витрати «на користь закладів освіти», що давало можливість оплати й інших послуг навчальних закладів таких, як професійна перепідготовка, підготовчі курси, додаткові освітні курси, додаткове навчання на військовій кафедрі тощо.

Слід звернути увагу, що в міжнародній практиці дуже широко використовуються різні пільги (знижки, допомоги, податкові вигоди), пов'язані зі здобуттям та підвищенням рівня освіти (табл. 2).

Враховуючи відсутність можливості підвищення кваліфікації за рахунок бюджетних коштів, з одного боку, та прагнення України побудувати економіку інноваційного типу, яка потребує якісного і безперервного процесу освіти громадян, з іншого, вважаємо доцільним здійснювати стимулювання громадян в напрямі

здобуття необхідних їм навичок та вмінь за власний кошт, але з можливістю отримувати податкову знижку на суму понесених витрат.

До податкової знижки також можуть бути віднесені згідно з пп. 166.3.8 п. 166.3 ст. 166 ПКУ частина суми процентів, сплачених платником податків за користування іпотечним житловим кредитом, сума видатків на будівництво (придбання) доступного житла та процентів за ним. Наслідки застосування таких знижок в різних країнах не однозначні. З одного боку, такий податковий інструмент робить більш доступними іпотечні кредити для громадян, які не мають власного житла, але, з іншої сторони, широке використання цієї пільги може призвести до значної заборгованості платників податків та нестабільності на ринку житла. Наприклад, у Португалії та Ірландії скасовано знижку на відсотки за іпотечними кредитами, а у Нідерландах, Люксембурзі, Чехії та Естонії вона істотно знижена [4, с. 118].

Податкова знижка на суму, що сплачена у вигляді пожертвувань або благодійних внесків неприбутковим організаціям, що зареєстровані в Україні, спрямована на підтримання активності громадян у сфері благодійної діяльності, тобто метою є орієнтування на допомогу та покращення суспільства, окремих його верств чи осіб. Звичайно, в сучасних умовах стримуючим фактором вважається обмеження, наведене в пп. 166.3.2 п. 166.3 ст. 166 ПКУ (не більше 4% суми загального оподаткованого доходу звітного року). Наприклад, в Польщі 1% від сплаченого податку можна віддати будь-якій організації суспільної користі. Порівнюючи українське обмеження, що розраховується від оподаткованого доходу, та відсоток, визначений від сплаченого податку, в Польщі, бачимо більшу лояльність українського законодавства в даному напрямі. Але фактично застосування цієї знижки перекладає функції держави, спрямовані на захист незахищених верст населення, на окремого платника. Вважаємо, що такі процеси повинні відбуватися скоординовано і відповідно до затверджених програм і кошторисів.

Одним з перспективних інструментів активізації ринку фінансових послуг України є податкова знижка на сплату страхових платежів та пенсійних внесків, передбачена пп. 166.3.5 п. 166.3 ст. 166 ПКУ. Проте, ефект від її впровадження проявиться в майбутньому, коли зросте рівень довіри до страхових компаній та пенсійних фондів, отже, збільшиться інтерес громадян до здійснення таких витрат.

Окремо пп. 166.3.6 п. 166.3 ст. 166 ПКУ передбачена можливість віднесення до податкової знижки оплати допоміжних репродуктивних технологій та оплати вартості державних послуг, що пов'язані з усиновленням дитини. Впровадження таких пільг спрямоване на поліпшення демографічної ситуації в країні. Але, на нашу думку, державні послуги, що пов'язані з усиновленням дитини повинні бути безкоштовними, а податкова знижка повинна застосовуватись до всіх інших витрат, пов'язаних з цим процесом (послуги нотаріуса, вартість медичного огляду заявників тощо).

Податкові пільги для студентів та їх батьків у європейських країнах (2016–2017 рр.)

Країна	Податкова пільга для студентів та їх батьків
Австрія	Податкова знижка (58,40 євро в місяць на дитину), якщо студенту менш ніж 24 роки (у виняткових випадках до 25 років) і вчиться.
Естонія	Податкові пільги для батьків можуть бути отримані для студентів у віці до 26 років (якщо проживають в Естонії).
Франція	Батьки мають право на пільги по податках, якщо студенти фінансово залежні від них і їм менш ніж 25 років. Сума податкових пільг пропорційна сумі оподаткованого доходу домогосподарства. Студенти, що не досягли 26, також мають право на податкові пільги.
Греція	Податкові пільги. Батьки студентів в державних університетах Греції мають право на нижчу ставку податку.
Ірландія	Податкові пільги надаються за витратами, пов'язаними з оплатою за навчання у визнаному вищому навчальному закладі. Податкові пільги по стандартній ставці податку можуть бути застосовані відносно певних денних і неповних курсів вищої освіти.
Італія	Податкові пільги. Надається вирахування у розмірі 19%, розраховане на суму витрат на отримання вищої освіти. Податкові пільги застосовуються, якщо дитина залежить від своїх батьків.
Латвія	Податкові пільги у розмірі 213,43 євро в рік надаються батькам і студентам (платникам прибуткового податку з населення). У батьків додаткові особисті пільги по прибутковому податку для дитини у віці до 24 років на вищу освіту.
Ліхтенштейн	Податкові пільги до 12000 швейцарських франків в рік доступні для витрат на освіту для студентів або їх батьків, якщо вони живуть разом.
Литва	Податкові пільги для батьків студента, які платять плату за навчання. Мають право на щорічне повернення прибуткового податку, якщо студент отримує свій перший ступінь. Повернення податку на прибуток складає до 15% від плати за навчання.
Мальта	Батьки, чії діти здобувають вищу освіту, отримують щорічну знижку в розмірі від 150 до 840 євро, поки їх діти не досягнуть 23-річного віку. Студенти, що працюють, не мають права на зниження податків.
Португалія	Податкові пільги для батьків надаються із застосуванням податкової знижки щодо витрат на освіту. Податкова пільга складає 30% від усіх витрат на освіту, до 500 євро. Залежно від загального доходу сім'ї можуть бути додаткові обмеження.
Словенія	Податкові пільги для батьків надаються у вигляді податкових пільг для кожного утриманця та залежать від кількості утримуваних дітей (2436 євро до 7957 євро в рік у 2016 році). На отримання цієї пільги мають право батьки студентів, що здобувають вищу освіту, які не працюють або не ведуть бізнес і не досягли 26-річного віку.
Швейцарія	Батьки, які матеріально підтримують свою дитину-студента, можуть відраховувати 6500 швейцарських франків зі свого прибуткового податку на федеральному рівні. На кантональному рівні право на участь і кількість податкових пільг для батьків учня розрізняються.

Джерело: власна розробка авторів за даними [7]

Податкова знижка, встановлена пп. 166.3.4 п. 166.3 ст. 166 ПКУ (щодо віднесення сум коштів, сплачених на користь закладів охорони здоров'я для компенсації вартості платних послуг) згідно з Перехідними положеннями ПКУ набере чинності з 1 січня року, наступного за роком, у якому набере чинності закон про загальнообов'язкове державне соціальне медичне страхування. На даний момент цей закон знаходиться на стадії законопроекту і відповідна податкова знижка на практиці не застосовується.

Згідно з пп. 166.3.7 п. 166.3 ст. 166 з ПКУ, можливе застосування податкової знижки при переобладнанні транспортного засобу на використання біопалива. Але таке переобладнання обов'язково повинно бути зареєстровано в офіційному порядку. На практиці вартість та складність проведення оцінювання відповідності транспортного засобу, що переобладнаний, нормативним вимогам, а також умовам, викладеним у документі про погодження, спонукає громадян відмовитись від даного впровадження або здійснювати його без подальшої реєстрації.

Порушення принципу рівності усіх платників перед законом виявляється в неможливості застосування

податкових знижок фізичними особами, які зареєстровані як приватні підприємці, або отримують доходи від індивідуальної трудової діяльності (нотаріат, аудит, юриспруденція). Їхні доходи, хоч і обкладаються ПДФО, не є заробітною платою, а платник податку має право включити витрати у зменшення оподаткованого доходу тільки у формі зарплати. Такий підхід не сприяє розвитку малого підприємництва в нашій країні, що є дуже важливим в контексті побудови збалансованої економіки.

Анахронізмом, на нашу думку, є обов'язок ведення Книги обліку доходів і витрат для визначення суми загального річного оподаткованого доходу, якщо подається декларація про доходи, тобто і у випадку застосування податкової знижки. Це прямо зазначено в підпункті «а» п. 176.1 ст. 176 ПКУ.

Висновки. Отже, твердження, що податкова знижка – це самостійний інститут, ґрунтується на формальному аналізі норм, що встановлюють пільги, знижки та регулюють порядок їх застосування. Проте глибинний аналіз сутності та механізму їх застосування дає підстави розглядати податкову знижку як різновид пільги, спрямованої на певний елемент оподаткування.

Дослідження переліку та порядку надання податкових знижок виявило позитивні аспекти їх застосування, такі як дотримання соціальної справедливості, реалізація регулятивної та стимулюючої функції. Проте виявлено і ряд суттєвих недоліків, основними з яких є:

– обмеження щодо податкової знижки на освіту колом вітчизняних вищих та професійно-технічних навчальних закладів;

– обмеження щодо податкової знижки на освіту осіб, що отримують доходи відмінні від заробітної плати.

Таким чином, застосування податкових знижок з ПДФО має ще не достатню регулятивну ефективність. Проте, вважаємо, що на сучасному етапі розвитку нашої країни такі податкові вигоди є необхідним інструментом податкового регулювання соціальних процесів.

– стримуючий фактор обмеження стосовно витрат у вигляді пожертвувань або благодійних внесків неприбутковим організаціям;

– обов'язок ведення Книги обліку доходів і витрат при використанні податкової знижки;

– застосування знижки виключно до доходу у формі заробітної плати, чим нівелюються інтереси самозайнятих осіб, приватних підприємців та інших

Список літератури:

1. Taxation Trends in the European Union. Data for the EU Member States, Iceland and Norway. – Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2018. – 300 с.
2. Офіційний сайт Державної служби статистики [Електронний ресурс]. – <http://ukrstat.gov.ua>.
3. Юрчишена Л.В. Податок на доходи фізичних осіб: механізм стягнення та джерело доходу бюджету України / Л.В. Юрчишена // Фінанси, облік, банки. – 2016. – № 1(21). – С. 215–224.
4. Задорожня Л.А. Дисертація «Регулятивна ефективність персонального прибуткового податку: приклад України». – Ірпінь: Університет державної фіскальної служби України, 2017. – 266 с.
5. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI.
6. Гега П.Т., Доля Л.М. Основи податкового права: Навч. посіб. – 3-тє вид., випр. і доп. – К.: Т-во «Знання», КОО, 2003. – 302 с.
7. Європа для студентів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://study.studentnews.eu/s/3701/75570-Tax-benefit-for-students-parents.htm>.

НАЛОГОВАЯ СКИДКА ПО НДФЛ: СУЩНОСТЬ И НЮАНСЫ ПРИМЕНЕНИЯ

В статье обобщен опыт других стран по подоходному налогу. Исследованы его значение в регулировании социально-экономических процессов. Проанализированы сущность налоговой скидки по НДФЛ. Рассмотрены положительные аспекты ее применения, а также обнаружены несовершенства украинского законодательства относительно предоставления налоговой скидки. На основе идентификации проблем по данному вопросу даны предложения по повышению эффективности регулирующей и социальной функции налогов.

Ключевые слова: подоходный налог, налог на доходы физических лиц, налоговая скидка, налоговая льгота, заработная плата.

TAX DEDUCTION FROM PIT: THE ESSENCE AND NUANCES OF APPLICATION

The article summarizes the experience of other countries in terms of income tax. It is investigated its importance in the regulation of socio-economic processes. The essence of the tax deduction from PIT is analyzed. Positive aspects of its application are considered, as well as the imperfections of the Ukrainian legislation regarding the provision of a tax discount are revealed. On the basis of identifying problems on this issue, proposals were made for improving the efficiency of the regulatory and social functions of taxes.

Key words: income tax, personal income tax, tax deduction, tax deduction, wages.